

Öntudatos olvasók. Közönséglevelek 1898-ból. A 19. századi olvasóközönségről szóló szakirodalmi munkák általában a tömegessé válás, az expanzió kifejezéseket használják, mivel a korban az alapfokú oktatás és az alfabetizáció nagymértékű elterjedése miatt egyre több nő, gyermek, sőt munkás volt többé-kevésbé rendszeres olvasóvá, akiket nem annyira a könyvek, inkább a különböző sajtóorgánánumok láttak el olvasnivalóval.¹⁶ A nem professzionális olvasók elképzeléseiről azonban források hiányában csak általánosságokat tudunk. A 19. század végi lapokban egyre nagyobb teret kapó, népszerű szerkesztői üzenetek és heti posta-rovatok ugyan azt mutatják, hogy sok átlagolvasó ragadott tollat, és küldte be véleményét, kérdését a szerkesztőknek – leveleik azonban többnyire elvesztek vagy lappanganak. Arról azonban, hogy az olvasók miként vélekedtek Ambrus Zoltán hírlapokban, folyóiratokban megjelent cikkeiről, átmeneti műfajú műveiről és irodalmi szövegeiről, konkrét információkat is kaphatunk, köszönhetően az író hagyatékának, melyet az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őriz (Fond 471).¹⁷ Ez az anyag ugyanis több mint száz olvasói levelet tartalmaz, melyek ráadásul hosszú időszakot fognak át: a legkorábbi 1891-ből származik, míg az utolsót 1931-ben keltezték.

Ambrus olvasói főként Budapestről és a különböző vidéki városokból címezték leveleiket a hírlapok és az irodalmi-társadalmi folyóiratok szerkesztőségeihez (*A Hét, Magyar Hírlap, Pesti Napló, Új Idők*) – esetleg egyenesen az íróhoz intézték kérdésüket –, a választ pedig saját címükre vagy a lapok szerkesztői üzenetek, vagy heti posta rovatába várták. A levélírók a középpolgárság köreiből kerültek ki, többségük nő volt. Néhányan a foglalkozásukat is feltüntették: tanárok (gimnázium, reáliskola, felsőbb leányiskola), joghallgatók, ügyvédek, hivatalnokok, de fürdőigazgató és rendőrőrkapitány is szerepelt közöttük. Sokan Ambrus legnépszerűbb regényeivel, a *Midás királlyal*, a *Berzsenyi*-sorozattal, a *Giroflé és Giroflával* kapcsolatos tetszésüket fejezték ki, a szenvedélyes gyűjtők pedig autogramot kértek tőle. Az egyetértő, gratuláló olvasók mellett nagy számban voltak olyanok is, akik vitáztak egy-egy szöveggel, kiigazításokat fogalmaztak meg, netán egyet nem értésüket fejezték ki a művek cselekményszövésével, egy-egy mozzanatával kapcsolatban.

Az alábbiakban az Ambrus-hagyatékban fennmaradt közönséglevelekből készült válogatás olvasható. Az első blokkban lévők *A Hét* szerkesztőségébe érkeztek, szerzői Ambrus Zoltán *Pont* álnéven írt, 1898. augusztus 28-i *Régi és új divatok*¹⁸ című tárcájára reagáltak. A Krónika rovatban megjelent cikkben Ambrus a női sétapálcá terjedő divatja kapcsán a női emancipációval kapcsolatos véleményét fejtette ki, és eszmecserére hívta olvasóit: „Mit szólnak hozzá a hölgy-olvasóink? Véleményükre igen kíváncsi: Pont.” *A Hét* nem először alkalmazta ezt az olvasócsalogató megoldást, hiszen már 1892 elején – a január 31-i és a február 7-i számokban – közzé tette az olvasók kedvenc íróikra vonatkozó véleményét, majd később, az 1901. július 7-i számban receptpályázatot indított a közönség számára. *Pont* felhívása az előbbieknél jóval kisebb volumenű volt, de ugyan-csak női olvasókra számított, akárcsak a receptpályázat, vagy Ignotus Emma-levelei. A beérkező válaszokat Ambrus végül nem állította össze ankétá,¹⁹ így nem jelentek meg a folyóirat hasábjain. Pontosán nem lehet tudni, hogy a *Régi és új divatok* című krónika felhívására hány olvasói vélemény születhetett, de az alábbi három megmaradt az író hagyatékában.

¹⁶ LYONS, Martyn, *A 19. század új olvasói: nők, gyermekek, munkások = Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*, Guglielmo Cavallo, Roger Chartier (szerk.), Budapest, Balassi, 2000, 348–357.; ALTICK, Richard Daniel, *The English Common Reader, Social History of the Mass Reading Public 1800–1900*, Chicago, University of Chicago Press, 1957, 348–365.

¹⁷ A hagyaték 63 dobozból áll, de feldolgozatlansága miatt a közölt források adatait nem lehet pontosan feltüntetni.

¹⁸ Pont [AMBRUS Zoltán], *Régi és új divatok = A Hét*, 1898. augusztus 28., IX. évfolyam, 35. sz., 552–553.

¹⁹ Az ankét tervére a szeptember 11-i Heti Postában találunk utalást: „Többeknek. Pont úgy lehet, hogy már jövő héten összeállítja a bot-kérdésre érkezett válaszokat”

A második blokkba csoportosított levelek a *Pesti Napló* 1898. március 1-jei számában publikált, *A porcelán* című Ambrus-novella kapcsán keletkeztek. Két olvasó is számon kérte a szerzőn a tárcanovella eredetiségét és azzal vádolta őt, hogy írása Sipulusz, azaz Rákosi Viktor, illetve Murai Károly tárcáit plagizálja, sőt a *Moderne Kunst* című folyóirat egyik írására is emlékeztette őket. Az *S* monogrammú olvasó a szerkesztőtől, míg az *Egy hű olvasó* szignójú levélíró magától a szerzőtől követelt magyarázatot. A közönség megszólalása kisebb vitát generált a hírlap hasábjain: Ambrus Zoltán a március 4-i szám szerkesztői üzenetek rovatában igyekezett elhárítani a vádakat, majd két napra rá, március 6-án Szomaházy István a *Plágium* című tárcában ismertette, mi tekinthető az ő felfogása szerint szellemi lopásnak.

Az író szövegeit érintő olvasói jelzések azt mutatják, hogy a 19. század végi közönség körében sokan voltak olyanok, akik nagy jelentőséget tulajdonítottak befogadói szerepüknek. Úgy érezték, nemcsak véleményüket fejthetik ki bátran, hanem a lap előfizetőiként és rendszeres olvasóiként beleszólással rendelkeznek az újságok anyagának, akár a szépirodalmi művek cselekményének alakulásába – szerepük tehát a pusztá *befogadótól a megrendelőé* felé mozdult el.

1. A Hét szerkesztőségébe érkezett levelek

Szerkesztő Úr!

Daczára annak hogy még a czimszallagomon mindig nincs kitöltve az ür, mely az „Előfizetése lejár”: után következik, megengedem magamnak mint pontatlan előfizető, Pont úrnak a legutóbbi lapban felvetett kérdésére megjegyzéseimet közölni.

Én minden újnak, bizarnnak modernnek lelkes híve vagyok, minden haladást örömmel veszek tudomásul. A nőemancipáczióznak ennél fogva ellensége nem vagyok. ... kis sétatálcáknak ugyan nagy fontosságot nem tulajdonítok, miután valami nagy fordulópontot nem találok bene, amely arról eddigi életükön jelentékeny változást idézne elő, hanem mindenesetre szemet szúr a bot eddig egyedüli urainak a férfiaknak kik most ebben is ellenpártot látnak. Miért az eddigi lovagló ostoroknak és az úgynevezett „Kutchir peitsche”nek semmi világot felforgató, eszméket megváltoztató értelmet nem tulajdonítottak.

Ne féljenek uraim, Önök megmaradnak a világ urai (ha papucs alatt is) hagyják a nőknek ezt a kis hiú kedvtelést, ne rontsák el örömeiket, hiszen ők ezzel is közelebb érzik magukat Önökhöz. S ebben is valami férfiaságot találnak. Tudja kedves szerkesztő úr a 19. századvégi modern asszonyok jelszava „Le a nőiességgel”.

Szíves tisztelettel: pontatlan

Kedves Pont úr!

Megkértem egy kissé – de ennek daczára sem akarom el mulasztani, hogy a női sétatálczáról véleménymondjak. Nem láttam még ez ujdonsült divathóbortot s ha gondolkozom fölötte, nevetségesnek találom. Ezzel akarják némelyek a nők egyenjogúságát kivivni. „A cél szentesíti az eszközt”, mondja a hazafias néppárt. Ez az eszköz, még ha a törekvés nemességét a cél nagyszerűségét tekintjük is – nevetséges. Nevetséges, mert semmi értelme nincs s a mellett nem is szép. A nők ezáltal még abból a félszeg élehetetlenségből sem veszítenek, melyet „az udvariasság bájosnak nevez” mondaná Ignotus. Én tehát a sétatálcza ellenes párt híve vagyok, ami azonban nem járja ki, hogy ezt egy év múlva (egy évig tart míg a divat hozzánk lejut) én is sétatálczával kezemben fogok sétálni. Így vagyunk mi nők mindennel. Első nap megcsodáljuk, másodikon megszóljuk, harmadik nap kinevetjük, s a negyediken már nélkülözhetetlen reánk nézve, mert most már azt szólják

meg akinek nincs. S ez így lesz mindaddig, míg rabszolgák leszünk, míg nem tesznek bennünket a férfiakkal egyenrangúvá és míg kicsinyeskedni és megszólni tudunk. Ugyan a bicikli története és ez lesz a minden emancipáló újítása. Hogy azonban ez aprólékosságokkal célt nem érünk azt nagyon jól tudjuk és ezért fáj nekünk, hogy ezt utánozni kell. Fáj, hogy nem birunk egy kissé jobban felemelkedni, hogy nem birunk több ellenállást kifejtteni.

Hogy a buskomor gondolatok után kissé felviduljunk kellemesebb tárgyról is írok. Vasárnap, azaz 11-én a zentai nemzeti szövetség fényes ünnepélyt rendez, melyre igen tisztelt Pont urat ezen-
nel ünnepélyesen meghívom. Kérem jöjjön el biztosan. Jó ebéd és még jobb hangverseny és sokat ígérő táncmulatság kecsegteti a kedves vendégeket.

Incognitójának felfedését kérve vagyok kiváló tisztelettel női sétapálcza-ellenes hive

Ungár Rózsa

Tornyospuszta

1898. szept. 5.

Igen tisztelt Pont Úr!

Bocsánat e megszólításért, de nem tudván polgári nevét, kénytelen vagyok a pseudonymhez intézni soraim; minek utána pedig ön kíváncsi hölgyolvasói véleményére, bátorodom nezeitem Önnel tudatni.

A mi a sétapálcza divatot illeti (Marienbadban mi magyarok „botozas”nak neveztük ezen nemes sportot) – azt hiszem épen úgy mint az az iszonyu nem gearivös lehet mondani orpheumba illő ruhaemelés nálunk is meghodította a divatot, ha még nem is olyan tulzással mint a világfürdőkben, – de mégis annyira hogy közel áll a botrányhoz. Azelőtt az ember csak esős sáros időben emelte fel ruháját pedig uszályt hordtak az utcán is, – s most midőn az ember olyan ruhában jár, hogy labai szabadon láthatók, terdig felemelik; – igen épen így nálunk is divatos lesz a botviselés hölgyeknél. Hogy tulajdonképpen milyen értelme van az Esphenade, – colonade, v. promenadeon a séta pálczának a jó Isten tudja, tény azonban, hogy kellemesebb vele, mint egy felpántlikázott girbe-görbe-nyelű, csipkés napernyővel járnai, melybe minden és mindenki beleakad, s így gyakran nagyon kényelmetlen.

Én megvagyok győződve, hogy 1-2 év mulva minden leánynak és asszonynak lesz sétapálczája, már azért is, mert viselésénél több chicet lehet kifejtteni (természetesen számolni kell az egyénekkel) mint egy napernyőnél például.

Bocsánat tisztelt uram, hogy ilyen sokáig untatom csevegésemmel teljes tisztelettel vagyok

Arad, 1898. aug. 29.

„Csak egy kis lány”

2. A Pesti Napló szerkesztőségébe érkezett levelek

A Pesti Napló Tekintetes Szerkesztőségének.

Engedje meg, nagyon tisztelt Szerkesztőség, hogy Ambrus Zoltán úr mai „a porcellán” című tárczájára azon megjegyzést tegyem, hogy a tárcza hőiséhez hasonlóan tett és épügy járt U. nemzeti színházunk tagja, – mi tehát érdekesebbé teszi a dolgot, t.i. ha a szereplőt ismerjük. – Ezt, a Moderne Kunst folyóiratba (XII. évf. 11. füzet) Julius I. Rolof írta meg nagyon csinosan.

Kérem, sziveskedjék felvilágosítást adni a szerkesztői üzenetek rovatába „S” alatt.

Kiváló tisztelettel

S

Tekintetes Pesti Napló szerkesztőségének

Marczius 1en megjelent lapjukban Ambrus Zoltántól „A porcellán” című tárcza, amely nem más, mint plágium. Ha jól emlékszem ugyanezt olvastam már körül-belül egy év előtt, vagy Muraitól vagy pedig Sipulusztól,²⁰ már határozottan nem emlékszem, de hogy olvastam, az áll.

Nagyon csodálom Ambrus Zoltán urtól, hogy plagizál, hisz nem oly féle diletáns író, aki ilyesmit szokott tenni, vagy talán ép azért mert nem az, hanem professzionátus író, tehát megfizetik, ha bár mit is ír?

Ha van bátorsága Ambrus Zoltán úrnak, úgy tőle várok feleletet, különben ez egy örökös folt marad írói becsületén.

Tisztelettel
Egy hű olvasó

XANTUS BORÓKA

²⁰ Sipulusz [RÁKOSI Viktor] *A meglepetés* című tárcája valóban hasonló cselekményű.